

Володимир Химинець,

кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород)

Volodymyr Khiminets,

Candidate of Economic Sciences, assistant professor,
Uzhghord National University
(Uzhghord)

УДК 504.33 +378.1

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

THE FORMATION OF ECOLOGICAL AND ECONOMIC COMPETENCES IN THE CONTEXT OF THE STABLE DEVELOPMENT OF THE CARPATHIAN REGION

В роботі розглянуто особливості формування еколого-економічних компетенцій у сучасній школі. Показано, що еколого-економічне навчання і виховання – це неперервний психолого-педагогічний процес, спрямований на формування у людини відповідних знань, культури та свідомості. Увага акцентується на проблемах еколого-економічного становища в Карпатському регіоні України.

Ключові слова: Сталий розвиток, Карпатський регіон, еколого-економічні компетенції, навчальний процес.

The paper deals with the peculiarities of the formation of ecological and economic competencies in modern school. The paper shows that ecological and economic education is continuous and uninterrupted psychological process which is directed towards the formation of knowledge, culture and consciousness of a person. Attention is paid to the problems of environmental and economic situation in the Carpathian region of Ukraine

Key words: Sustainable development, Carpathian region, ecological and economic competence, learning process.

В работе рассмотрены особенности формирования эколого-экономических компетенций в современной школе. Показано, что эколого-экономическое обучение и воспитание – это непрерывный психолого-педагогический процесс, направленный на формирование в человека соответствующих знаний, культуры и сознания. Внимание акцентируется на проблемах эколого-экономического состояния Карпатского региона Украины.

Ключевые слова: Устойчивое развитие, Карпатский регион, эколого-экономические компетенции, учебный процесс.

Постановка проблеми. Розширення еколого-економічної сфери впливу людини до всепланетарних масштабів стало основною причиною втрати рівноваги між природними системами підтримки життя та індустріальними, технологічними і демографічними потребами урбанізованого суспільства. Зумовлено це тим, що за останні десятиліття внаслідок демографічного вибуху і росту урбанізованих потреб кожної людини, загальна величина природної продукції, яку споживає людство, зросла в десятки, а в окремих випадках у сотні, разів [3, с.14-15].

Сьогодні вже зрозуміло, що будь-яке техніко-технологічне нововведення вимагає додаткових витрат енергії, сировини, воно зумовлює появу додаткової кількості відходів і шкідливих речовин, тобто приводить до ще більшого навантаження на природу. В основу природоспоживацької діяльності людства потрібно поступово закладати новий світогляд – еколого-економічну парадигму – ідею сталого розвитку. У таких підходах акценти в розвитку науково-технічного прогресу потрібно змістити з техногенно-економічного на гуманістично-екологічне спрямування, а природні ресурси слід розглядати не тільки як засіб розвитку продуктивних сил, але й як фактор середовища, в якому живе людство.

Актуальність дослідження. Геоекономічні вигоди територій Карпатського регіону полягають у розташуванні їх на перехресті транс'європейських і євразійських торгівельно-економічних, транспортно-інфраструктурних, виробничо-коопераційних, сировинно-енергетичних та інших потоків. Питання про сталий розвиток, механізми та інструменти його запровадження в межах Карпатського регіону стали предметом наукових досліджень М. Долішнього, С.Дорогунцова, В. Кравціва, Т.І Ткаченко, В. Федорченко, М.Хвесика та інших вітчизняних вчених. Разом з тим, достатньо не вивчено роль та вплив освіти на ці процеси, відсутні концептуальні погляди на сталий розвиток Українських Карпат.

Мета дослідження. Аналіз соціально-економічних проблем і на цій основі формування еколого-економічних компетенцій в школі як ефективної складової запровадження сталого розвитку в Карпатському регіоні України.

Виклад основного матеріалу дослідження. До Карпатського регіону прийнято відносити територію Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей, на яких розташовані Українські Карпати. Карпатський регіон займає площу 56,6 тис. км. кв., що становить 9,3% території України, тут проживає близько 6,4 млн. чоловік, що становить 12,3 % населення України.

Українська частина Карпат – не тільки один з наймальовничих куточків України, але і найзначніший східноєвропейський оздоровчо-рекреаційний природний об'єкт, зона цінних лісових масивів, котрі відіграють

роль потужної водорегулюючої і повітряночистої системи для всієї Європи. Клімат Українських Карпат помірно континентальний, теплий, але його термічні режими і умови зволоження змінюються із висотою у широких межах. Карпати багаті на мінеральні води, в горах зосереджено третину лісових запасів України, тут росте понад 2110 видів квіткових рослин, велика кількість цінних дерев і лікарських рослин.

Рівень економічного розвитку Карпатського регіону оцінюється як середній. За величиною валового продукту в розрахунку на душу населення, лише Львівська область перевищує середньо український показник, а Закарпатська взагалі має найнижчий показник в Україні. З ряду об'єктивних і суб'єктивних причин намітилися (а в останні роки поглибилися) тенденції до соціально-економічного занепаду регіону: розбалансовано господарські зв'язки, прогресує безробіття, загострюються диспропорції в життєвому рівні населення в його гірській і рівнинній частинах, наближається до критичної демографічна ситуація, деградує унікальна природа Карпат, занедбано історико-культурні цінності регіону. Щорічно за межі України в пошуках роботи виїжджає значна частина працездатного населення вказаних областей (за межами України працює за різними оцінками 4,0 – 5,5 млн. чол.)

В Карпатському регіоні темпи деградації «сфери життя» значно перевищують темпи усвідомлення населенням і владою цього надзвичайно небезпечного процесу. Регіон характеризується різномірною системою виробничих відносин, його виробничі потужності зорієнтовані на комплектуючі вироби. Панівне місце в структурі виробничих галузей займають енерговитратні лісопереробний і сировинно-видобувний комплекси. Нарощування обсягів виробництва в цих галузях весь час супроводжувалося створенням хімічних і лісохімічних потужностей, хронічним відставанням технологій від світових стандартів, неконтрольованою появою і нагромадженням різноманітних токсичних відходів, техногенним навантаженням на довкілля регіону. Особливо великої шкоди довкіллю Карпатського регіону наносить варварське відношення до основного природного багатства - лісів. Науково необґрунтовані великі рубки лісу в останні століття привели до зменшення їх площ, порушили вікову структуру, зменшили природний приріст деревини, нанесли шкоду водоутворюючій системі, стали причиною частих стихійних лих (повені, зсуви, селеві потоки, змив родючого ґрунту, буреломи тощо). Поступово Карпатський регіон з «перлини України» перетворився в екологічно усереднений регіон техногенно забрудненого континенту [5, с.12].

Враховуючи все сказане вище, можна прийти до висновку, що населення Карпатського регіону сьогодні проживає в умовах соціально-економічного дискомфорту, тут накопичилося багато екологічних, економічних та соціальних проблем, вирішення яких потребує зусиль як з боку держави, так і громадськості. Визначальними у розв'язанні існуючих між людською діяльністю та природою протиріч мають стати всі методи і засоби з допомогою яких можна формувати екологічну культуру та екологічну свідомість населення. Це можливо лише на основі глибокого філософського, соціально-політичного і психолого-педагогічного осмислення змісту людського буття, суспільних норм існування цивілізації. В кожній людині потрібно формувати глибокий екологічний світогляд, розуміння домінуючих природних цінностей над штучно створеними матеріальними благами, усвідомлення розумних меж власних потреб, готовності підпорядкувати особисті інтереси законам і можливостям природи.

Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо) якими мають володіти учні після закінчення школи. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини в тих, чи інших світоглядних питаннях, в її практичних діях.

Традиційна система освіти акцентувала основні зусилля на набуті знань, умінь і навичок, що догматично абсолютизувало знання і формувало знаннєвий підхід до навчання. Основна увага при цьому фокусується на самих знаннях, а те для чого вони потрібні, залишається поза увагою. Компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок в площину формування й розвитку в учнів здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних ситуаціях. При цьому школа формує у випускника високу готовність до успішної діяльності в реальному житті. В такій концептуальній схемі вчителі і учні апріорі орієнтуються на особистісно-орієнтовані і діяльнісні моделі навчання. Це вимагає від учителя змістити акценти у своїй навчально-виховній діяльності із інформаційної до організаційно-управлінської площини. У першому випадку учитель відігравав роль «ретранслятора знань», а в другому – організатора освітньої діяльності. Змінюється й модель поведінки учня – від пасивного засвоєння знань, до дослідницько-активної, самостійної та самоосвітньої діяльності. Процес учіння наповнюється розвивальною функцією, яка стає інтегрованою характеристикою навчання. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і включає знання, вміння, навички, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

Прийнято вважати, що свідоме і бережливе ставлення до природи, її багатств повинно формуватися з дитинства, у сім'ї, школі і можливе воно лише за умови активного формування еколого-економічної свідомості та культури, накопичення систематичних знань у цій галузі. Еколого-економічна культура виступає мірилом моральної зрілості людини, її здорового глузду в багатьох вчинках та діях, і, будучи глибоко закоріненою в підсвідомості, зовні проявляється як наявність, або відсутність здорового глузду в певних діях окремого індивіда чи то й всього суспільства. Це такий напрям людської діяльності та мислення, від якого істотним чином залежать нормальне існування сучасної цивілізації та її сталий розвиток у майбутньому [1, с.48].

Стратегія сталого розвитку передбачає, що продуктивні сили, структура економіки, спеціалізація та розміщення виробничих галузей у сучасних умовах мають якнайтісніше узгоджуватися з наявними природними ресурсами, продуктивним, відтворювальним і асиміляційним потенціалом навколишнього середовища. Більше того, рівень та характер використання природних ресурсів, насамперед земельних, водних і мінерально-сировинних, масштаби і напрямки вкладання фінансових ресурсів, організація техніко-технологічного та організаційного прогресу мають бути узгоджені не лише з поточними, а й з перспективними потребами соціуму [2, с.26].

Еколого-економічну культуру в таких підходах слід розглядати як напрям людської діяльності та мислення, від якого залежать сучасні умови існування та найближче майбутнє людства. З одного боку, вона виступає в ролі теоретичної галузі знань про місце людини в біосфері, а з іншого, це – сукупність певних дій, технологій та наслідків взаємодії людини з природою. В цьому контексті саме рівень еколого-економічної культури особистості та спільноти в цілому визначає стан природного довкілля і внутрішній світ кожної людини. При цьому особливого значення набуває процес виховання в кожній людині сучасного еколого-економічного світогляду, бережливого ставлення до природи, розуміння домінанти природних благ над штучно створеними матеріальними цінностями, усвідомлення розумної необхідності власних потреб, відсутності споживацької психології, готовності добровільно підпорядкувати свої інтереси законам природи, інтересам розвитку суспільства. Тільки через процес навчання і виховання людство у змозі виробляти необхідну інформацію, яка реально створить умови для сталого еколого-економічного розвитку цивілізації. Еколого-економічне навчання і виховання – це неперервний психолого-педагогічний процес, спрямований на цілеспрямоване формування у людини [4]:

- знань наукових основ природокористування;
- необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації й активної життєвої позиції в галузі охорони, збереження і примноження природних відновлювальних і невідновлювальних ресурсів;
- переконаного бажання перестати змінювати навколишнє середовище необдумано й безвідповідально;
- потреби естетичного сприймання природи і світогляду, заснованого на гуманістичних ідеалах.

Головним завданням еколого-економічного виховання має стати формування нового типу свідомості, на основі якої відбудеться «...олюднення природи й оприроднення людини» [4]. Нова екологічна свідомість має носити синкретний характер, тобто логічно включати в себе всі попередні типи свідомості (магічну, релігійну, наукову), а не відмежовуватися від них. Тобто освітянські заклади покликані виховувати молодь у дусі любові до рідного краю, глибоких знань його історичної спадщини, охорони навколишнього середовища, науково обґрунтованого використання природних багатств (землі, лісу, води, корисних копалин тощо).

Природоохоронна освіта не під силу вчителю одного предмета, це робота багатопланова, безперервна і розвиваюча, її доцільно реалізувати комплексно з участю вчителів початкових класів, учителів-предметників і працівників позашкільних установ. Система дошкільного навчання і виховання покликана формувати мотиваційну основу майбутньої еколого-економічної свідомості. Головним завданням еколого-економічної освіти сучасної освітньої системи можна вважати [6, с.154]:

- засвоєння наукових знань про взаємозв'язок та взаємовплив природи, суспільства і людської діяльності;
- розуміння багатогранної цінності природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема;
- формування в учнів знань про цілісну наукову картину світу, взаємозв'язок і протиріччя між природою і суспільством;
- оволодіння нормами правильної поведінки в навколишньому середовищі і серед людей;
- розвиток потреби спілкування з природою;
- активізація науково обґрунтованої діяльності з охорони природи й поліпшення навколишнього середовища.

Стратегія еколого-економічної освіти має базуватися на сучасному принципі випереджальності науки над природоперетворювальною діяльністю людей. Еколого-економічна освіта має бути безперервною і здійснюватися в дошкільний, шкільний, студентський і післядипломний періоди. Щоб досягти найбільшого освітньо-виховного ефекту у формуванні еколого-економічних компетенцій, науково-методичні засади освіти мають розроблятися у тісній співпраці педагогів, психологів, соціологів, ґрунтуватися на сучасних досягненнях психолого-педагогічної науки і практики.

Еколого-економічна модель освіти може ефективно розвиватися лише спираючись на гуманістичну спрямованість та інноваційний потенціал освітнього закладу. Гуманізація передбачає посилену увагу до особистості загалом, створення найбільшого сприяння розвитку її здібностей, фізичних і моральних якостей. Сучасна освіта покликана формувати еколого-економічну відповідальну особистість, яка готова до свідомої діяльності на основі набутих знань та сформованих норм і правил поведінки щодо навколишнього середовища.

Висновки. Людство має можливість обрати або шлях еколого-економічної освіти, або шлях до всесвітньої катастрофи і самознищення. Цивілізовані, культурні народи покликані захищати і множити добро, законами і владою утверджувати в суспільстві і суспільній свідомості вищі духовні цінності людського життя. Тільки інтелект і еколого-економічна культура, тобто безперервна освітянська навчально-виховна робота, можуть сформувати відповідну до сталого розвитку культуру суспільства і перевести його взаємовідносини з довкіллям на шлях розумного співіснування.

1. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с.
2. Стейкий екологічно безпечний розвиток і Україна: Навч. посібник. – / за ред. Дробнохода М.І., – К.: Заповіт, 2002. – 104 с.
3. Хвесик М.А., Голян В.А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: Монографія. – К.: Кондор, 2007. – 480 с.
4. Химинець В.В. Еколого-економічні основи навчально-виховного процесу в сучасному освітньому закладі // Освіта Закарпаття. – 2007. – №5. – С. 39-42.
5. Химинець В.В. Еколого-економічні засади сталого розвитку Закарпаття: Монографія. – Ужгород: Карпатська Вежа, 2004. – 212 с.
6. Химинець В.В. Еколого-економічна освіта в контексті сталого розвитку: Навч.-метод. посібник. – Ужгород: Два кольори, 2009. – 220 с.
7. Химинець В.В. Еколого-економічний концепт сталого розвитку України в контексті сучасної філософії освіти / В.В. Химинець // Особистість в єдиному освітньому просторі. Збірник наукових праць / наук. редактори В.В. Пашков, В.В. Савін, А.І. Павленко. – Запоріжжя: ТОВ «Фінвей», 2012. – С. 97-100.